

Schilderkunst vanaf 1980 - postmodernisme

Neo-expressionisme, graffiti

Beschrijving:

Modernisme & postmodernisme

Postpainterly abstraction, minimalisme en conceptuele kunst bleken de laatste mogelijke stappen van het modernisme, omdat kunst in deze stromingen was gereduceerd tot zelfonderzoek en een overdracht van enkel ideeën. Het bestaan van regels waaraan kunst moest voldoen, één van de kenmerken van het modernisme, was met de conceptuele kunst teneinde. Creatieve inspiratie en individuele uitdrukingskracht waren in de jaren 60 en 70 verdwenen in het naar binnen gerichte onderzoek naar de mogelijkheden van de kunst zelf.

Door sommige kunsthistorici wordt de dood van Picasso in 1973 gezien als het symbolische einde van het modernisme, anderen noemen Beuys en Warhol (gestorven in 1986 respectievelijk 1987) als laatste iconen van de moderne kunst. In ieder geval, globaal gezien spreken we vanaf de jaren 70 in de kunstgeschiedenis van *postmodernisme*.

In de architectuur werd als eerste het onderscheid tussen modernisme en postmodernisme zichtbaar. In deze kunstvorm bestond er sterke behoefte aan verandering na het minimalistische tijdperk. Men vond de toen heersende Internationale Stijl (Mies van der Rohe, de jonge Le Corbusier, Gropius) doorgeslagen in puurheid – het contact met de werkelijkheid en behoeftes van mensen was verloren gegaan. De architecten Frank Lloyd Wright en Le Corbusier (op latere leeftijd) hadden zich in de jaren 50 al afgezet tegen dit strakke bouwen. In de jaren 70 kwam de verandering radicaler en ten volle. De architectuur die toen ontstond werd postmodernistisch genoemd (Bofill, Aldo Rossi, Robert Venturi). In de jaren 80 is deze term in gebruik geraakt voor andere kunstvormen, waaronder de schilderkunst die door promotie en aandacht van de kunstcritici weer in de publieke belangstelling kwam te staan.

Om meerdere redenen was er bij de overgang van modernisme naar postmodernisme sprake van een wending in de ontwikkeling van de kunstgeschiedenis. Om dit toe te lichten worden hier de essentiële verschillen tussen modernisme en postmodernisme opgenoemd:

- Moderne ('modernistische') kunst stond synoniem voor het geloof in vooruitgang, in de gedachte dat er een opgaande lijn in onze geschiedenis zit. In dit kader volgden de stromingen elkaar sinds 1870 op. Onder andere de Tweede Wereldoorlog, de atoombom en de Koude Oorlog leidden tot afname van dit vooruitgangsgeloof. De utopieën die waren verbonden aan de kunst verloren hun kracht. Sceptis ten aanzien van de kunst en de maatschappij nam in de jaren 60 en 70 de overhand. Postmodernisme is in dat perspectief geen stroming, maar het verlies van het geloof in stromingen. De ontwikkelingen in de kunst zijn verschoven van vernieuwing naar verdieping.
- Tot de jaren 60 werkten kunstenaars relatief geïsoleerd, in reactie op hun omgeving en de recente geschiedenis. Reizen, internet, fotografie, reproducties en boeken hebben de houding van kunstenaars en het publiek veranderd. De hele wereld en de hele geschiedenis zijn beschikbaar geworden, kunst is internationaler geworden. Hierdoor, en door het baanbrekende werk van de conceptuele kunst waarin elke uitingsvorm werd geaccepteerd, is sinds de jaren 80 een grote vrijheid ontstaan. Alles

- mag, uit elke bron kan geput worden. Reeds bestaande stijlen en technieken worden vrijelijk ingezet.
- De kunstenaar ziet zich dientengevolge niet meer gesteld voor de keuze tussen figuratief of abstract schilderen of het werken binnen een bepaalde specifieke stijl, maar voor de vraag wat hij met zijn kunst wil bereiken. Het groepsdenken van het modernisme is vervangen door de individuele positiebepaling van elke afzonderlijke kunstenaar. Je naam als kunstenaar wordt daarmee je etiket. Zij-effect daarvan is dat marketing belangrijk is geworden als onderdeel van het kunstenaarschap.
 - Voor veel postmoderne kunstenaars is de boodschap van hun kunst weer belangrijk geworden, het uitdragen van bewustzijn, kennis en inzicht. Het geloof in utopieën is getransformeerd naar aandacht voor persoonlijke, menselijke kwesties (Beuys wordt gezien als een pionier van dit principe.) Het rationele denken heeft daarbij plaats ingeruimd voor een spirituele, mystieke benadering.
 - Postmoderne kunst heeft een open karakter, waarin meervoudige betekenissen en een actieve beschouwer belangrijk zijn. Symbolen worden weer veelvuldig gebruikt, maar het is aan de toeschouwer zelf om er betekenis aan te geven. Postmodern is het weergeven van een *mogelijke werkelijkheid*. Dit valt samen met het groeiend besef dat er niet één werkelijkheid of waarheid is.
 - Postmoderne kunst waaiert uit over nieuwe media (zoals installatie, video, computer, het menselijk lichaam, landschappen).

Julian Schnabel, David Salle en Gilbert & George zijn kunstenaars uit onze postmoderne tijd. Voor hen geldt sterk dat zij zichzelf als kunstenaar in de markt zetten, ze stellen zich op als sterren zoals Warhol.

Met de constatering dat individualisering is ingetreden, is niet gezegd dat er geen tendensen meer te herkennen zijn. Met name in Duitsland en Italië is het expressieve schilderen verder ontwikkeld, leidend tot wat we het *neo-expressionisme* noemen (Baselitz, Kiefer), in Amerika soms ook *maximalisme* genoemd. Andere neo-bewegingen zijn eveneens ontstaan, zoals het *neo-realisme* dat is behandeld in les 8. Een ander opvallend gegeven is de introductie van *graffiti-kunst* (Haring, Basquiat) als voorbeeld van de vele subculturen die zich (veelal slechts tijdelijk) een plek in de kunstwereld hebben veroverd.

Neo-expressionisme

Met name in Duitsland en Italië, maar ook in andere landen waaronder Frankrijk en Nederland, bloeide in de jaren 80 de figuratieve kunst op, als reactie op de minimale en conceptuele kunst van de jaren 60 en 70. Aan dit teruggrijpen op het expressionisme en surrealisme is de naam neo-expressionisme gegeven. De kunstenaars van het neo-expressionisme bliezen het schilderen als ambacht weer nieuw leven in, overigens zonder zich daarbij te laten leiden door de oude academische regels. Ze maakten expressieve doeken die controversiële sociale, raciale en seksuele thema's behandelen. Symbolen kregen weer waarde, zelfs eeuwenoude religieuze symbolen. Ze vroegen met hun kunst weer aandacht voor het leven *zél*f, inclusief negatieve ervaringen. Kunst was voor hen niet meer iets wat 'leuk' moet zijn, alsof het een extraatje is in ons leven.

West-Berlijn werd het centrum voor dit nieuwe expressionisme. Hier toonden kunstenaars als Baselitz, Kiefer en Penck al aan het eind van de jaren zestig schilderijen met heftige onderwerpen. Het werk van Georg Baselitz lijkt qua stijl op het werk van Van Gogh, Nolde

en Munch, echter Baselitz schilderde vanaf 1969 alles op zijn kop om het “abstract te maken”. Door zijn onderwerpkeuze en zijn stijl van grote expressieve gebaren herken je de beelden zelfs in hun omgekeerde positie. Anselm Kiefer is ook iemand die taboes oppakte om ze te doorbreken. Het Duitse (oorlogs)verleden is daar het belangrijkste voorbeeld van. Dingen die mensen het liefst willen vergeten en begraven worden op poëtische wijze door hem weergegeven. Zijn stijl is niet opdringerig maar verstild.

Begin jaren 80 ontstonden groepen als de *Neue Wilden* en de *Mülheimer Freiheit* die eveneens tot het neo-expressionisme worden gerekend.

Het neo-expressionisme in Italië heeft ook naam gemaakt maar is veel luchtiger gebleven. De belangrijkste kunstenaars die hiermee zijn verbonden zijn Mimmo Paladino, Enzo Cucchi, Francesco Clemente en Sandro Chia.

Graffiti, subculturen:

In de jaren 80 en 90 begonnen minderheden en vrouwen zich succesvol in de kunstwereld te begeven, er ontstond ruimte voor de kunst van subculturen. Graffitikunst was in die tijd populair, met als bekendste vertegenwoordigers Keith Haring en Jean-Michel Basquiat. Er was ook aandacht voor de kunst van etnische groepen, die in hun werk teruggrepen op de cultuur van hun oorsprong (bijvoorbeeld de Amerikaanse indianen, Afrikaanse culturen, aboriginals). De opkomst van het feminisme tenslotte heeft ook zijn sporen nagelaten in de beeldende kunst.

Tenslotte het beden:

Alle kenmerken van het postmodernisme zijn vandaag de dag nog volop geldig. De discussie tussen abstract en figuratief werken is niet meer relevant. De keuze om conceptueel of gericht op het beeld te werken is vrij. Ieder zal zijn eigen positie moeten bepalen, telkens opnieuw.

Schilders:

Postmodernisme

Julian Schnabel, David Salle, Peter Halley, Ken Kiff, Ross Bleckner, Gilbert & George, Rob Scholte, Martin Kippenberger, Albert Oehlen, Philip Taaffe (3D: Jeff Koons)

Neo-expressionisme

Duitsland: Anselm Kiefer, Georg Baselitz, Markus Lüpertz, A.R. Penck
Italië: Mimmo Paladino, Enzo Cucchi, Francesco Clemente, Sandro Chia

Graffiti:

Keith Haring, Jean-Michel Basquiat

Feministische kunst:

Susan Rothenberg, Rose Garrard